

НАСІМ НІКОЛАС ТАЛЕБ

ОБДУРЕНІ ВИПАДКОВІСТЮ

НЕЗРИМА РОЛЬ ШАНСУ
В ЖИТТІ ТА БІЗНЕСІ

Друге видання,
оновлене автором

*Переклав з англійської
Андрій Калинюк*

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2020

[>>>](http://kniga.biz.ua) Купити книгу на сайті kniga.biz.ua

Зміст

Передмова. Навчання без занудства	9
---	---

Подяки до другого оновленого видання	20
--	----

Пролог	25
--------------	----

Частина перша

Попередження Солона

Розділ 1.	Якщо ви такий багатий, то чому не такий само розумний?	37
Розділ 2.	Дивний метод рахування	53
Розділ 3.	Математична медитація над історією	72
Розділ 4.	Випадковість, нонсенс і науковий інтелект	97
Розділ 5.	Виживання найменш пристосованого — чи може випадковість обдурити еволюцію	105
Розділ 6.	Перекіс й асиметрія	123
Розділ 7.	Проблема індукції	141

Частина друга

Мавпи за друкарськими машинками

Розділ 8.	Занадто багато мільйонерів по сусідству	162
Розділ 9.	Купувати й продавати легше, ніж смажити яєчню	171
Розділ 10.	Невдаха отримує все — про нелінійності в житті	193
Розділ 11.	Випадковість і мозок: нам властива ймовірна сліпота	202

Частина третя

Віск у моїх вухах

<i>Розділ 12.</i>	ПРИКМЕТИ АЗАРТНИХ ГРАВЦІВ І ГОЛУБИ У КЛІТЦІ	246
<i>Розділ 13.</i>	КАРНЕАД У РИМІ: ПРО ЙМОВІРНІСТЬ І СКЕПТИЦИЗМ	253
<i>Розділ 14.</i>	БАХУС ПОКИДАЄ АНТОНІЯ	263
<i>Епілог.</i>	СОЛОН ПОПЕРЕДЖАВ ТЕБЕ	268
<i>Післямова.</i>	ТРИ ЗАПІЗНІЛІ ДУМКИ	270
	<i>Подяки до першого видання</i>	280

Похід у бібліотеку

<i>Примітки</i>	285
<i>Бібліографія</i>	305

Навчання без занудства

Ця книжка — з одного боку, синтез досвіду практика, який, маючи справу з невизначеністю, постійно намагається не дати випадковості обдурити себе й контролювати емоції, пов'язані з імовірнісними результатами, а з іншого — чуттєвої людини, закоханої в літературу, яка бажає бути обдуреною нісенітницею, якщо вона філігранна, витончена, оригінальна й подана зі смаком. Я не захищений від обману випадковістю, але можу обмежити його певним естетичним задоволенням.

Пережите мною подається як особисте есе про власні думки, боротьбу й спостереження, пов'язані з практикою прийняття ризику, а не як усеосяжний трактат і, вже, звісно, хай Бог милує, не як серйозне наукове дослідження. Книжку було написано жартома, головним чином для приємного читання. Більшу її частину присвячено систематичним помилкам (набутим або вродженим) в оцінюванні випадковості, на основі десятилітнього досвіду. Коли я готував текст першого видання, то намагався не торкатися: а) того, свідком чого не був особисто або що не розробив самостійно, і б) того, у чому не розібрався так добре, щоб описати, доклавши лише найменших зусиль. Усе, що могло хоча б натякнути

на важку працю, відкидалося. Довелося вичистити з тексту всі пасажі, які могли здатися навіяними походом у бібліотеку, зокрема наукові терміни. Я намагався використовувати тільки ті цитати, які самі собою виринали з моєї пам'яті чи належали письменникам, до яких я внутрішньо звертався впродовж багатьох років (ненавиджу практику епізодичного використання запозиченої мудрості — що далі, то сильніше): *Aut tace aut loquere meliora silencio* (окрім випадків, коли слова важать більше за мовчання).

Я вірний цьому правилу. Але іноді життя вимагає компромісів: під тиском друзів і читачів я додав до цього видання необтяжливу низку посилань на корисні джерела. Також розширив більшість розділів, доповнивши новими матеріалами, особливо розділ II, що в сукупності збільшило обсяг книжки більш ніж на третину.

Нарощуючи виграшну позицію

Сподіваюся, що книжка вийшла органічною, адже я не втілював усі свої нові думки в новій книжці, а «нарощував виграшну позицію», жаргоном трейдерів, намагався зобразити мою особисту еволюцію. Дивно, що над деякими питаннями, порушеними тут, я розмірковував значно більше вже після її виходу, зокрема: а) про механізми, завдяки яким наш мозок бачить світ менш, набагато менш випадковим, ніж він насправді є, і б) про «товсті хвости»*, ці дикі карти невизначеності, що викликають суттєві відхилення (малоймовірні події дедалі більше визначають той світ, у якому ми живемо, залишаючись усе так само інтуїтивно незрозумілими, як і для наших предків). Друге видання показує поступову еволюцію автора від учня, що вивчає невизначеність (ми так мало знаємо про випадковість), до дослідника того, як вона вводить людей в оману.

Ще один феномен — вплив власної книжки на самого автора. Що далі я зживався з нею після первинного укладання, то більше мені щастило в найнесподіваніших ситуаціях. Ніби існувало дві планети: та, на якій ми справді живемо, й ілюзорна, значно біль-

* Товсті хвости описують більші, ніж очікувані, імовірності екстремальних значень. — Прим. пер.

Якщо ви такий багатий, то чому не такий само розумний?

Ілюстрація впливу випадковості на соціальний статус і ревності на прикладі двох протилежних персонажів — Про приховану рідкісну подію — Як у сучасному житті все швидко змінюється, крім, мабуть, зуболікування

НЕРО ТЮЛІП

Уражений блискавкою

Думка про роботу на фондовому ринку захопила Неро Тюліпа, коли одного весняного дня, прямуючи до Чиказької товарної біржі, він став свідком дивної сцени. Червоний кабриолет «Порше» підлетів до біржі на величезній швидкості й різко загальмував біля входу, заверещавши шинами, як поросся під ножом м'ясника. З машини вискочив збожеволілий чоловік спортивної статури, років тридцяти п'яти, з розпашілим обличчям, і побіг по сходах так, ніби за ним гнався тигр. Він покинув припарковану у другому ряду машину з увімкненим двигуном, спровокувавши шалені фанфари клаксонів. Через кілька довгих хвилин з'явився знуджений молодий чоловік у жовтому піджаку (цей колір був закріплений на біржі за технічним персоналом) і спустився до машини, аніскільки не дивуючись, що виник корок. Він вправно відігнав «Порше» на підземну автостоянку, наче це було його звичною роботою.

У той момент Неро пережив те, що французи називають *coup de foudre* — глибоке почуття потягу (й одержимості), яке вдаряє наче блискавка. «Оце моє!» — захоплено вигукнув Неро, адже що могло бути краще, ніж життя трейдера, порівняно з іншими можливостя-

ми. Робота науковця асоціювалася з тихим університетським кабінетом і неотесаними секретарками, а з думкою про бізнес виринав образ нудного офісу, повного скрупульозних тугодумів і зануд.

Тимчасове просвітлення

На відміну від *coup de foudre*, викликана чиказьким епізодом одержимість Неро не минає вже понад п'ятнадцять років. Він готовий заприсягтися, що в наш час від нудьги не рятує жодне законне заняття, крім професії трейдера. Ба більше, навіть не маючи досвіду пірата відкритого моря, він тепер упевнений, що навіть таке заняття частіше буває нудним, ніж робота трейдера.

Неро можна найкраще описати як особу, що випадково (і раптово) перемикається з історика церкви зі своєрідними манерами й мовленням на брокера товарної біржі — з вербальною нестриманістю й завзятістю. Він може здійснювати операції на сотні мільйонів доларів, не змигнувши оком і без тіні сумніву, і водночас відчувати пекельні муки вибору між двома салатами в меню, знову й знову змінюючи своє рішення і дратуючи найтерплячіших офіціантів.

Неро закінчив Кембриджський університет за спеціальностями «антична література» й «математика». Він був зарахований у магістратуру Чиказького університету за спеціальністю статистика, але, прослухавши належні лекції й завершивши більшу частину досліджень, перевівся на філософський факультет. Вважав своє рішення «тимчасовим просвітленням», до жаху наукового керівника, який відмовляв його від спілкування з філософами й пророкував швидке повернення. Неро облишив філософську тематику, але не розпрощався з незбагненою філософією континентальної Європи у стилі Дерріда (незбагненою для всіх, окрім її adeptів, як і для мене). Якраз навпаки, у його дисертації розглядалася методологія статистичного дослідження в застосуванні до соціальних наук. Насправді ця робота не відрізнялася від дисертації з математичної статистики, але містила більше роздумів (і була вдвічі довшою).

Часто говорять, що філософією не прогонуєшся, але Неро залишив її не із цієї причини. Він пішов тому, що філософія не давала

Дивний метод рахування

Про альтернативні варіанти історії, імовірнісний погляд на світ, інтелектуальне шахрайство і француза з мудрим ставленням до випадковості та стійкою звичкою часто митися — Як плодять журналістів без розуміння випадкових серій подій — Остерігайтеся запозиченої мудрості: майже всі значущі ідеї щодо випадковості суперечать традиційній мудрості — Про відмінність між коректністю і зрозумілістю

АЛЬТЕРНАТИВНІ ВАРІАНТИ ІСТОРІЇ

Почну з простого: про ефективність у будь-якій галузі (військова справа, політика, медицина, інвестиції) можна судити лише за альтернативою (наприклад, якби історія розвивалася по-іншому). Такі заміни розвитку подій називаються *альтернативні варіанти історії*. Звісно, правильність рішення не може оцінюватися лише за його результатами, але цю думку озвучують тільки переможені (переможці зазвичай приписують успіх саме правильності свого рішення). Таку фразу, як «я дотримувався найкращого курсу», говорять політики, що залишають посаду, журналістам, які ще до них дослухаються, розраховуючи на звичне співчутливе «так, ми знаємо», що тільки погіршує стан справ. І, як багато інших простих істин, вона очевидна, але її важко втілити на практиці.

Російська рулетка

Незвичайну концепцію альтернативних варіантів історії можна проілюструвати так. Уявімо ексцентричного (і знудженого) олігарха, який пропонує вам 10 мільйонів доларів за те, щоб ви зіграли в російську рулетку, тобто приставили до скроні дуло револьве-

ра з одним патроном у шестизарядному барабані й спустили курок. Кожен результат можна вважати окремою історією із шести можливих варіантів з однаковою імовірністю. П'ять з них привели б до збагачення, а один — до некролога з бентежною (але оригінальною) причиною смерті. Проблема в тому, що в реальності можна бачити тільки один варіант історії: переможець із 10 мільйонами доларів викличе захват і похвали деяких недоумкуватих журналістів (тих самих, які беззастережно захоплюються мільярдерами зі списку Forbes 500). Як і майже всі топ-менеджери компаній, з якими я стикався за вісімнадцятирічну кар'єру на Волл-стріт (думаю, вони лише фіксують результати, отримані випадковим чином), громадськість бачить лише зовнішні ознаки достатку без найменшого натяку на розуміння причинового фактора (ми називаємо його *генератором*). Подумайте про можливість того, що переможець у російській рулетці стане прикладом для наслідування серед членів своєї сім'ї, друзів і сусідів.

Хоча інші п'ять варіантів історії залишаються за кадром, розумна і вдумлива людина може легко судити про них. Це вимагає певної глибокодумності й особистої сміливості. З плином часу, якщо дурень продовжить грати в російську рулетку, небажані варіанти історії його, найімовірніше, наздоженуть. Отже, якщо двадцятип'ятирічний грав би в російську рулетку, скажімо, раз на рік, у нього було б мало шансів дожити до п'ятдесяти. Однак якщо таких гравців достатньо, скажімо тисячі, то буде кілька — надзвичайно багатих — вижилих (і величезне кладовище). Мушу зізнатися, що приклад з російською рулеткою для мене щось більше, ніж просто абстрактний образ. У такій «грі» я втратив друга під час ліванської війни, ми були тоді підлітками. Але є ще дещо. Я виявив, що глибше зацікавився літературою завдяки історії Грема Гріна про флірт із такою грою: це вразило мене навіть сильніше, ніж реальні події, свідком яких я був. Грін розповів, що одного разу в юності спробував розвіяти нудьгу, спустивши курок револьвера. Це змусило мене здригнутися від думки, що я мав як мінімум один шанс із шести залишитися без його книжок.

Математична медитація над історією

Про метод Монте-Карло як метафору для розуміння послідовності випадкових історичних подій — Про випадковість і штучну історію — Краса віку, нове й молоде зазвичай є токсичним — Відправте вашого професора історії на початковий курс із теорії вибіркового методу

Математик-бонвіван

Існує стереотипний образ рафінованого математика: анемічний чоловік із кудлатою бородою й брудними необрізаними нігтями мовчки працює за скромним, але захарашеним письмовим столом. У нього вузькі плечі й круглий животик, він сидить у заваленому кабінеті, цілковито поглинутий роботою, геть байдужий до занедбаної обстановки. Цей математик зростав за комуністичного режиму, говорить із гортанним східноєвропейським акцентом. Коли їсть, крихти залишаються в бороді. Із часом він дедалі глибше занурюється у світ чистих теорем, досягаючи рівнів усе більшої абстракції. Не так давно американське суспільство познайомилося з подібним персонажем в особі Унабомбера* — бородатого математика, відлюдника і вбивці людей, які просували сучасні технології. Жоден журналіст не зміг навіть наблизитися до розуміння його дисертації на тему «Комплексні границі» через відсутність зрозумілого уявлення — комплексне число є цілком абстракт-

* Таке прізвисько ФБР дало Тедові Качинському. Це американський математик і анархіст, відомий своєю кампанією з розсилки бомб поштою, яка тривала майже 20 років і призвела до загибелі трьох та поранення 23 людей. У 1995 році був заарештований; засуджений до довічного ув'язнення. — Прим. пер.